

Lå fortidens kongesæde i Jelling eller Lejre?

Jellings runesten og nyfundne anlæg var angiveligt rejst til minde om Gorm og Thyra og om Danmarks samling og kristning – et spektakulært arkæologisk mindesmærke, som er UNESCO-beskyttelsen værdig. De sidste hundrede år har man også knyttet kongeslægten oprindelse til Jelling, men det er helt uden holdbar dokumentation.

Før da tvivlede ingen på sagnene om, at den danske kongeslægt udgik fra Lejre – hjemstedet for danernes sagnomspundne Skjoldunger. Kongerækken bestod ifølge Sven Aggesen i 1185 af en "kongestamme", hvoraf man valgte kongen – principielt indtil 1660. Rækkefølgen og antallet blev manipuleret af bl.a. Saxo, så Danmark fremstod som udelt og uafhængigt, før kejserrigerne opstod – antageligt et konstrueret argument over for tilhængere af lensed til kejseren.

I nationalromantikens svulstige tid i 1800-tallet gik dyrkelsen af Lejrekongerne over gevind – det kaldte på reaktion. Kildekritikken med professor Kristian Erslev i spidsen var derfor nødvendig og berettiget. Desværre gik nogle efterfølgere i den modsatte grøft. Uden andet reelt kildegrundlag end de to Jellingsten, som ikke taler om kongesæde, erklærede bl.a. professor Erik Arup i sin *Danmarks Historie* i 1925: "**sikkert** er det, at Gorm omkring 950 var konge, og at hans kongesæde var Jelling." og "*allerede deri synes at ligge, at den kongemagt, der siden Huggleiks dage [500-tallet] havde været i Danmark, var begrænset til Jylland*". Med henvisning til Adam af Bremen, Arups foretrukne kilde, blev Gorms far, Hardeknud, til "*Svends søn fra Norge*".

Erik Arups danmarkshistorie mødte mange indsigelser fra kollegerne – herunder skrev Erslev, at Arup "*kunne blive tryllebundet af sin egen gætning*". Arup opgav derfor at afslutte sidste bind, men hans *Danmarks Historie* blev toneangivende for eftertiden på grund af dens nye historiesyn. Det pegede frem mod materialismens forskellige afskygninger, hvor kongernes historie blev nedtonet mest muligt.

Måske blegner Erik Arups glorie ved læsning af disputatsen fra 2006 om den stridbare historiker. Arup var i 1913 blevet departementschef for sin radikale partifælle, statsminister Zahle – de blev personlige venner. De radikale var på kant med Christian X, som i 1920 afsatte Zahles regering – Påskekrisen. I mellemtiden havde Erik Arup fået en professorstol i historie på Københavns Universitet og var begyndt på sin danmarkshistorie. Selve motivet kan ikke bevises, men var det en radikal Erik Arup, der forvandlede kongeslægten glørværdige Lejre-fortid til Jelling og en ukendt opkomling udefra?

Der var den gang ingen oldtidsminder i Lejre, som kunne hamle op med Uppsala og Jelling, så historikerne påstod nu, at Lejre aldrig havde eksisteret. Hovedet på sømmet blev, da Niels Lukman med en tyndbenet argumentation fik gjort Lejres helte til centraleuropæiske konger – skrevet på tysk i 1943. Nogle sagn var klart klassisk inspirerede eller østgermanske, men både han og Arup glemte at bruge de nye kritiske principper på de alternativer, som opstod af deres egne antiteser.

Kildekritikken medførte på den tid en illusion om, at man kunne udskille de "sikre kendsgerninger" uden rapportering om usikkerhed som andre fag. Måske turde ingen senere historikere derfor bruge de usikre danske kilder om den populære vikingetid mod gurun Arups Jelling, siden Arups og Lukmans påstande på forunderlig vis fik lov til at stå uantastede, så Lejre var død som en sild.

Arkæologiske udgravninger har de senere år vist Jelling som et imponerende mindesmærke fra 958-970, men anlægget har vist sig uden nogen relevant arkæologisk, historisk eller sagnmæssig fortid. I det sagnomspundne Lejre er ceremonihaller for omrejsende konger derimod væltet op af jorden og viser en forbløffende kontinuitet for perioden 500-1000. Lejre havde i allerhøjeste grad eksisteret.

I 1980'erne genoptog man kritiske analyser af de manipulationer, som Saxo og hans fæller foretog – og i 1998 sendte den svenske historiker, Henrik Janson, i sin disputats Adam af Bremen ned til tælling – sekunderet af den danske professor Niels Lund. De påviste, at også Erik Arups hovedkilde, Adam, manipulerede. Adams fortrinsstilling er altså uberettiget, men historikerne har stadig ikke taget konsekvensen og inddraget de øvrige kilder, når de fortæller om danmarkshistorien. Vor eneste samtidige sekundære kilde, den tyske bisp Thietmar af Merseburg, beskrev ca. 1018 Lederun/Selon som danernes gamle hovedstad og kultsted. Datering tyder på, at hallen stadig stod på hans tid, mens kongesædet i 1070 ifølge Adam lå nede ved fjorden i

Roskilde – kun 8 km derfra. Også Roskilde- og Lejrekrønikerne, Saxo, Sven Aggesen og sagaerne peger på Lejre/Sjælland som kongesædet. Ingen kilder overhovedet nævner Jelling udover Sven Aggesens omtale af Harald Blåtands kongsgård, som ifølge arkæologien var tom og opført efter Gorm. Alligevel står ingen åbent frem mod Erik Arups Jelling-kongerige, idet det dog retfærdigvis skal siges, at f.eks. Niels Lund om Jelling skrev ”hvis det nogensinde var andet end et gravmæle”.

Hvad kongerne angår, kom Erik Arups ”Svend” fra en sætning, hvor det lykkedes Adam at datere en generation forkert og forkludre stavningen af begivenhedens to andre navne, da tyskeren Adam på latin skulle stave navne hørt på dansk fra Sven Estridsen. Hvorfor skal vi så tro på Adams Svein, når selv en Saxo med hans motiv til forlængelse ikke ville bruge navnet? Der var Arup selv, som misforstod Adams Nortmannia, idet han overså, at Adam tidligere citerede de frankiske annaler, hvor ”Nordmannia” bl.a. dækkede Godfreds rige – dvs. at Hardeknud måske bare ankom til Hedeby fra Sjælland eller vikingernes Northumbria.

Bruger man forskernes nyeste kildekritik og sammenligner kongerækkerne i ovennævnte hovedkilder samt Adam, skal man blot se bort fra ovennævnte Svein og fjerne to andre åbenlyse manipulationer/fejl, før man bag de vidtløftige anekdoter finder samme kongerække i alle kilder. Trods manipulationer må kongeslægten jo normalt have kendt sin nyere adkomst, som derfor naturligt ville udgøre en fast stamme bag fortællingerens vildskud.

Hvis dette er rigtigt, vil Gorm den Gamle stamme fra Regnar Lodbrogs slægtsgren og antageligt fra Godfreds nevø, Sigifred/Siward, som faldt i magtkampene i 812. Slægtsgrenen blev ifølge Saxo og sagaerne konger på det Sjælland, hvis fortid sagnene beskrev, mens frankerne beskrev de Godfred-sønner, de mødte i Slesvig. De fleste har simpelthen overset, at der var to rækker af danerkonger i 800-tallet, selv om Adam tog forbehold for, om nogle herskede samtidig. Det burde ellers være forventeligt, når Alfred den Store ca. 890 udover norddamer ved Kattegat skrev om syddaner nede ved saxerne – hvor syddanernes Hedeby senere blev erobret af ”svensker”. I samme værk fortalte Ottar, at Jylland (nord for Angel og Sillende) lå vest for Denemearc, som Harald Blåtand siden brugte som hele rigets navn. Harald var således næppe jyde.

Sagatekster fortæller, at Harald Blåtand via sin mor, Thyra, fik adkomst til morfarens jyske jarledømme – 3 runesten peger endda på Jellings omegn – men sagaer alene er ikke historie. Thyras hjemstavn er dog heller ikke afgørende, idet det under alle omstændigheder var oplagt for Harald at bruge den jyske gravhøj som symbolsk udgangspunkt for et mindesmærke for landets samling og kristning. Her kunne det stå nær hævejen som det sjællandske dynastis strategisk placerede magtdemonstration mod jyske og tyske modstandere. Den ”officielle” historie om et nyt Jellingdynasti hænger derimod slet ikke sammen.

Sikre kan vi aldrig blive på den tids historie, men Lejre er den mest enkle og sandsynlige forklaring, som følger runesten, datidige skrifter og arkæologi – modsat Jelling. Kilderne peger ikke på andre veje. I betragtning af de trecifrede millionbeløb, som postes i udgravning og formidling af de to projekter, og de nye arkæologiske forudsætninger, som Nationalmuseet beskriver neutralt, bør historikerne tage de gamle postulater op til revidering – selvfølgelig med de fornødne forbehold. Selv om man åbenbart overlader til os selv at konkludere, bør vort udgangspunkt være det historisk mest forsvarlige.

Troels Brandt 15/11 2017

Oversigt over litterære kilder			
Omtale af :	Lejre	Kongesæde	
		Sjælland	Jelling
1018: Thietmar	1	1	0
Sene skrifter:			
Adam af Bremen	0	1 (1075)	0
Roskildekrøniken	0	1 (Gorm)	0
Lejrekrøniken	7	0	0
Saxo	10	3	0
Sven Aggesen	1	0	1 (efter 968)
Snorres Yngl.saga	5	-	0
Øvrige sagaer	>5	-	0

Se også ”Plancher” eller ”Uddybende artikel”